

مبانی جامعه شناسی

(با تجدید نظر اساسی و اضافات)

بروس کوئن

ترجمه و اقتباس : دکتر غلامعباس توسلی - دکتر رضا فاضل

۱- اهمیت مطالعه جامعه‌شناسی در چیست؟ جامعه‌شناسان سعی در شناخت چه چیز دارند؟

جامعه‌شناسان سعی دارند همه جنبه‌های کنش متقابل انسانها را بفهمند و به ویژه بدانند که چگونه اوضاع اجتماعی، الگوی رفتار ما را تحت تاثیر قرار می‌دهد. آنان امیدوارند که با این نوع مطالعات، به دانشهای تازه‌ای دست یابند که در بهبود وضعیت جامعه به ما کمک کند.

۲- دیگر صاحب نظرانی که در بنیان‌گذاری این علم دست داشته‌اند چه کسانی بودند؟

در سده‌های میانه، ابن‌خلدون، دانشمند مسلمان، برای نخستین بار علم عمران را که خیلی شبیه جامعه‌شناسی امروز بود بنیان گذاشت و بدین سبب او را پدر جامعه‌شناسی لقب داده‌اند. در قرن نوزدهم، امیل دورکیم، کارل مارکس و ماکس وبر را سه نظریه‌پرداز مهم جامعه‌شناسی می‌دانند که به بنیان‌گذاری این علم در نخستین مرحله مدد رساندند. آنها به تنظیم نظریه‌ها و روش‌های گردآوری داده‌های جامعه‌شناسی کمک موثری کردند. کارهای این سه تن، جامعه‌شناسان نسل بعد را در ساخت و پرداخت این دانش مدد رساند و آنها توانستند پیشرفتهای بیشتری را در شناخت کنش متقابل بشری آشکار کنند. این سه تن جامعه‌شناس تئوری‌پرداز، بیشتر به دگرگونی‌های جامعه خود علاقه نشان می‌دادند و مسائل این دگرگونی‌ها را به نحوی تجزیه و تحلیل کردند که تا آن زمان بی‌سابقه بود.

۳- آیا جامعه‌شناسان می‌توانند فعالانه در برنامه‌ریزی‌های اجتماعی درگیر شوند و به حل مشکلات اجتماعی کمک کنند؟

تا به امروز، جامعه‌شناسان در دستگاه‌ها و واحدهای مختلف استخدام شده‌اند تا برنامه‌ها و سیاستهایی را برای حل مشکلاتی از قبیل بزهکاری جوانان، تنشهای قومی و نژادی، فقرزدایی، الکلیسم، بهزیستی، روابط خانوادگی و غیره، ارائه دهند.

۴- هر فرهنگ دارای سه عنصر مادی، شناختی و قواعد سازمانی است. مثالهایی ذکر کنید که هر یک از این سه جنبه فرهنگ را شامل شود.

جنبه شناختی یک فرهنگ شامل باورها، اسطوره‌ها، ایدئولوژی‌ها، ارزشها، دیدگاه و دانشهاست. جنبه فنی (مادی) هر فرهنگ شامل مهارتهای فنی، هنرها، ابزار، وسایل و اشیاء مادی دیگری است که اعضای آن جامعه از آن استفاده می‌کنند. قواعد سازمانی راشیوه‌های زندگی مردم، آداب و رسوم، قوانین و نقشهایی تعیین می‌کند که به پایگاه‌های مختلف آن فرهنگ وابسته است. همچنین قواعد سازمانی شامل مقررات،

نظامها و آیین هایی است که انتظار می رود اعضای آن گروه هنگام فعالیت های روزمره زندگی از آن پیروی کنند.

۵- آیا هیچ گونه تفاوتی بین فرهنگ مطلوب (آرمانی) و فرهنگ موجود هست؟

ممکن است بین فرهنگ مطلوب و فرهنگ موجود تفاوت بسیاری وجود داشته باشد. شاید افراد جامعه به لحاظ آرمانی، به ارزشها، آرمانها و معیارهای رفتاری دلبستگی داشته باشند، اما در عمل به آنها توجه نکنند. فرهنگ موجود روشهایی است که گروه در موقعیت کنونی با آن زندگی می کند، در حالی که فرهنگ آرمانی یا مطلوب اموری است که بنابر ادعا، باید محقق شود، اما در عمل آنچنان نیست یا ممکن است هرگز انجام نشود؛ مثلاً ممکن است افراد ادعا کنند که معتقد به برابری نژادها هستند، اما در عمل همه نژادها را به یک چشم ننگرند، یا بگویند که دروغ گفتن صحیح نیست، اما خود، غالباً دروغ بگویند.

۶- خرده فرهنگ چیست؟ چند خرده فرهنگ موجود در ایران را نام ببرید.

خرده فرهنگ، شیوه زندگی گروه های خاص در درون یک فرهنگ وسیع تر است، خرده فرهنگ ها بسیاری از شیوه های زندگی فرهنگهای پیرامون خود را می پذیرند، اما همچنان برخی از انتظارات، کنشهای خاص، اشیاء مادی و روشهای کار خود را حفظ می کنند. بنابراین، شیوه زندگی گروه های کوچک تر تا حدی شبیه به فرهنگ های مجاور است، اما در عین حال، از آن متمایز و مشخص می شود. در فرهنگ ایران می توان خرده فرهنگ های محلی، فرّق و مذاهب، حرّف و مشاغل، اقوام و قبایل و نیز خرده فرهنگ های گروه های منحرف مانند زندانیان و خرده فرهنگ طبقات خاص اجتماعی را نام برد.

۷- چرا قوم مداری ممکن است برای جامعه مضر باشد؟

قوم مداری مانع پذیرش شیوه های تازه زندگی است. هر جامعه نیاز به دگرگونی، رشد و تکامل دارد. افزون بر این، قوم مداری ممکن است سبب بروز اختلافات و منازعات میان ملل مختلف شود یا بین نژادهای مختلف یا فرق مذهبی درگیری ایجاد کند. مردم اگر شیوه های زندگی دیگران را پست از خود بدانند، هرگز نخواهند توانست روابط دوستانه و صمیمانه ای با آن گروه ها برقرار کنند.

۸- ضربه فرهنگی چیست؟ چه زمانی ضربه فرهنگی رخ می دهد؟

ضربه فرهنگی احساس دلتنگی یا بهت و شگفتی است و زمانی رخ می دهد که فرد فرهنگ خودی را ترک می کند و به فرهنگ بیگانه ای که عمیقاً با آن متفاوت است، قدم می گذارد. افراد می آموزند که عادات و رسوم و رفتارهایی که عجیب و غریب و غیر قابل قبول به نظرشان می رسد، به میزان وسیعی در جامعه ای

که به آن داخل شده اند رواج دارد و فرهنگ نوی که به آن پا گذاشته اند، این گونه رفتارها را خوب و مناسب می دانند و جای شگفتی نیست.

۹- گاهی نقش فرد را نماد یا برجسب مشخص می کند. می توانید مثالی از پایگاه هایی بزنید که آن را با یک علامت (برجسب) تشخیص می دهیم؟

اونیفرم هر فرد، مثل لباس نظامی، مشخص می کند که پایگاه اجتماعی فرد چیست؛ مثلاً پایگاه افسر پلیس گروهبان یا رهبران مذهبی، غالباً از روی اونیفرم (لباس) و درجه آنها مشخص می شود. نشانها، ابزارها و عناوین نیز شاخصهای دیگری برای تعیین پایگاه فردند.

۱۰- برخی از عوامل موثر بر اجتماعی شدن فرد را نام ببرید.

خانواده، مدرسه، مسجد، تماس با دوستان و همکاران و رسانه های جمعی را می توان جزو عوامل موثر بر اجتماعی شدن فرد دانست.

۱۱- چگونه کودکانی که در یک خانواده پرورش پیدا می کنند، باز هم متفاوت با یکدیگر بار می آیند؟

هر کودک، جایگاه متفاوتی را در خانواده به خود اختصاص می دهد؛ مثلاً، کودک بزرگتر همان جایگاه کودک خردسال را ندارد. همچنین، وضع خانواده از زمانی که کودک متولد می شود تا هنگامی که خانواده را ترک می کند، دستخوش دگرگونی است. (ممکن است خانواده ای در یک زمان، وقت و امکانات مالی بیشتری داشته باشند تا صرف کودک کنند، در زمان دیگر، نه). به علاوه هر کودک تجربیات آموزشی متفاوتی دارد، با دوستان متفاوتی سروکار دارد و به طور کلی، دارای تجربه خاص و ویژگی های ژنتیکی منحصر به فردی است.

۱۲- چه عواملی به رشد شخصیت فرد کمک می کند؟

عواملی که بر رشد شخصیت فرد موثر است عبارتند از عامل زیستی، وراثت، تجربیات شخصی و محیط طبیعی و اجتماعی.

۱۳- چه هنگامی اجتماعی شدن فرد تکمیل می شود؟

فرد در طول حیات خود اجتماعی می شود. فرایند اجتماعی شدن تنها به هنگام مرگ پایان می پذیرد. در طول همه مراحل زندگی، فرد باید نقشهای تازه ای بیاموزد و خود را با موقعیت های جدید سازگار کند.

۱۴- آیا می‌توانید مثالهایی برای دسته، تجمع و گروه اجتماعی ذکر کنید؟

مردمی که با هم در یک اتوبوس سوار می‌شوند و یا در اتاق انتظار پزشک نشسته‌اند یا در صف نان‌ایستاده‌اند. یک تجمع را تشکیل می‌دهند. دسته‌ها (رده‌ها) مردمی را در بر می‌گیرد که جنس مشترک دارند، هم سن و سال‌اند یا از یک نژاد و ملیت یا حتی متعلق به یک طبقه اجتماعی‌اند (البته نباید آن را با طبقه اجتماعی در معنای اخص آن، اشتباه کرد) برای گروه اجتماعی می‌توان خانواده، افراد متعلق به یک سازمان اداری یا یک باشگاه ورزشی را مثال آورد.

۱۵- چرا گروه‌های نخستین به هم پیوسته‌اند؟

گروه‌های نخستین از این رو به هم پیوسته و منسجم‌اند که رشته‌های محبت و عاطفه متقابل بین اعضایش برقرار است. اعضا این احساس را دارند که به یکدیگر تعلق داشته، احساس هویت مشترکی دارند.

۱۶- انواع گروه‌های ثانوی چیست؟ چرا افراد در گروه‌های ثانوی شرکت می‌کنند؟

فرد ممکن است در یک سازمان شهری، انجمن صنفی، اتحادیه کارگری، باشگاه ورزشی یا گروه کار شرکت کند. دلیل مشارکت افراد در این گونه گروه‌ها این است که در انجام کار معینی به یکدیگر کمک کنند، به هدفی دست یابند یا به کار مشترکی بپردازند.

۱۷- برخی از کارکردهای آشکار و پنهان نهاد آموزش و پرورش را نام ببرید.

کارکردهای آشکار نهاد آموزش و پرورش عبارت است از: آماده‌سازی افراد برای مشاغل، آموزش این نکته که چگونه می‌توانند شهروند خوبی باشند و قرار دادن آنان در معرض ارزشها و هنجارهایی که اگر بخواهند مورد قبول اعضای دیگر جامعه قرار گیرند، باید آنها را بیاموزند. اما مدرسه علاوه بر این، کارکردهای پنهان نیز دارد؛ مثلاً مدرسه یک نهاد حفاظتی است و محلی برای نگهداری جوانانی است که آماده‌کارند و مدارس برای مدتی، جای این بازار کار را می‌گیرند. همچنین مدرسه محلی است که افراد در آنجا دوستان و آشنایان فراوانی پیدا می‌کنند.

۱۸- چه تفاوتی میان خانواده گسترده و خانواده هسته‌ای وجود دارد؟

خانواده هسته‌ای مشتمل بر زن و شوهر و فرزندان آنهاست. خانواده گسترده از اعضای دو یا چند نسل تشکیل می‌شود. در چنین خانواده‌ای ممکن است والدین، فرزندان، پدربزرگها، مادربزرگها، نوه‌ها و عروسهایشان همه با هم زندگی کنند.

۱۹- چه میزان از شکست ها و ناکامی های ازدواج را می توان به چشمداشت های موهوم و انتظارات نادرست از یکدیگر منسوب دانست و تا چه حد می توان برعلاقه شخصی و عشق احساساتی تاکید کرد؟

بسیاری از زوجها، چشمداشت های غیر واقع بینانه ای از خوشبختی و هماهنگی سعادت‌مندان در ازدواج دارند. هر یک از طرفین ازدواج، ممکن است زیبایی و کمال خاصی را از طرف مقابل انتظار داشته باشند که اغلب در ازدواجها تحقق نمی پذیرد. هر قدربر مسئله عشق، زیبایی و انتظارات جنسی، بیشتر تاکید کنیم، به همان نسبت باید انتظار داشته باشیم که با بروز نخستین نشانه های مشکلات میان زن و شوهر، از همدیگر جدا شوند. در این حال، چنین زوجی عوامل دیگری را که بخش مهمی از خوشبختی آنها را در زندگی تشکیل می دهد به حساب نخواهند آورد.

۲۰- برچسب زنی را در حیطه آموزش و پرورش شرح دهید.

وقتی برخی از معلمان برچسب «زرنگ» یا «تنبل» یا «دردسرساز» را به دانش آموزان می زنند این برچسب روی دانش آموز می ماند و او سعی می کند به همان شیوه ای عمل کند که به او برچسب زده اند. دانش آموزی که برچسب «زرنگ» را خورده است اعتماد به نفس پیدا می کند. و درس را بهتر می خواند و دانش آموزی که برچسب «مشکل ساز» را خورده است دردرس ایجاد می کند.

۲۱- نظام آموزش عالی در آینده به چه صورتی در خواهد آمد؟

در آینده عمدتاً دانشگاه ها از محدوده های جغرافیایی واقعی به دانشگاه های مجازی تبدیل خواهند شد. بنابراین در آینده آموزش عالی از چند نیمسال تحصیلی معین به فرایند مادام العمری یادگیری تغییر شکل خواهد داد.

۲۲- عوامل مرگ در سنین مختلف کدام اند؟

علل مرگ با سن تغییر می کند. بیماری های مسری از جمله ذات الریه و آنفولانزا بزرگترین قاتلان کودکان زیر شش سال هستند. نوجوانان و جوانان بیشتر به علت خودکشی، قتل و تصادف (به خصوص تصادف با موتور سیکلت و اتومبیل) می میرند. بیماری های مزمن مانند بیماری های قلبی و سکتة بیشتر زندگی سالخوردهگان را می گیرد.

۲۳- چرا برجسب زدن به یک شخص به عنوان منحرف، تکلیف زندگی آینده او را نیز مشخص می کند.

برجسب زدن به این دلیل تکلیف آینده شخص را معین می کند که همین که جامعه انتظار رفتار انحرافی از کسی داشته باشد، آن شخص هم به خود هویت انحرافی می دهد و بر طبق هویت فرد منحرف عمل می کند. چنین اشخاصی تصور می کنند که کوشش آنان برای پیوستن دوباره به جامعه متعارف و جایگزین شدن در آن تلاش بی ثمری است؛ زیرا پذیرفته شدن آنان به عنوان یک فرد معمولی (غیرمنحرف) در جامعه، بسیار دشوار است. آنجا که جامعه آنان را به دلیل برجسب انحراف، فردی غیر قابل قبول و مطرود تلقی کرده است این اشخاص در آن حالت می کوشند که مورد قبول منحرفان دیگر قرار گیرند و برای این کار به فعالیت های انحرافی مضاعف می پردازند. این برجسب، پیدا کردن شغل، دوست و آشنا را برای فرد دشوار می سازد. او نمی تواند دوستان خوبی برای خود بیابد و در جامعه به صورت طبیعی زندگی کند. اگر فردی دارای برجسب انحراف نباشد، قادر خواهد بود فرصت زندگی طبیعی و عادی پیدا کند و فرصت وارد شدن در فعالیت های طبیعی غیر منحرف را در جامعه در اختیار داشته باشد.

۲۴- آیا شما با این مطلب موافق اید که : «علت فقر به نظام اجتماعی مربوط نمی شود، بلکه ناشی از شخصیت خود افراد فقیر است؛ زیرا این افراد عمدتاً تنبل و غافل از همه چیزند؟

این نظر صحیح نیست. افراد فقیر را نباید سرزنش کرد؛ زیرا آنها خود مسبب فقرشان نیستند. علل فقر به ساختار جامعه مربوط می شود. ساختار جامعه به فقرا مجال نمی دهد که وضع زندگی شان را بهبود بخشند. وانگهی، افراد فقیر در وضعیت فقر به دنیا می آیند و عوامل اجتماعی به آنها امکان نمی دهد که از این وضع رهایی یابند.

۲۵- ماکس وبر پنج ویژگی نظام دیوان سالاری را توصیف کرده است، این پنج ویژگی را نام ببرید. این ویژگی ها عبارتند از تقسیم کار بر حسب تخصص سلسله مراتب اقتدار، استقرار قوانین و مقررات مکتوب، رفتار غیر شخصی با اعضای سازمان و ارباب رجوع، استخدام و ترفیع کارکنان بر مبنای شایستگی های فنی.

سوالات تستی

۱- قوم مداری

الف) فقط بین افراد بی سواد رواج دارد.

ب) نامطلوب، ولی ضروری است.

ج) هم نافع و هم مضر است.

د) برای بقا مطلقاً ضروری است.

۲- تفاوت انسان با دیگر حیوانات در این است که فقط انسان :

الف) ویژگی های زیستی دارد.

ب) می تواند با استفاده از نمادها با دیگران ارتباط برقرار کند.

ج) از محلی به محل دیگر مهاجرت کند.

د) اجتماعات را سازمان می دهد .

۳- ضد فرهنگ:

الف) فرهنگ غالب را قدری تغییر می دهد.

ب) با هنجارها و موازین فرهنگ غالب در جدال است و آن را طرد می کند.

ج) سازگاری و انطباق با نظام ارزشهای فرهنگ غالب را تشویق می کند و پاداش می دهد.

د) اصطلاح دیگری برای خرده فرهنگ است.

۴- نقش در برابر پایگاه اجتماعی، منعکس کننده

الف) حیثیت ب) موقعیت

ج) الگوهای رفتار د) حیثیت و موقعیت با هم است

۵- حفظ احترام خود بستگی دارد به :

الف) شیوه های رفتار خود ما

ب) اینکه دیگران ما را در چه مرتبه ای قرار می دهند.

ج) تفسیری که ما از داوری دیگران درباره خودمان داریم.

د) توانایی ما در نادیده گرفتن تحقیری که دیگران نسبت به ما روا می دارند.

۶- روابط گمیشافتی:

الف) خاص و محدودند. ب) مبتنی بر منافع شخصی است.

ج) دقیقاً حالت رسمی دارند. د) مبتنی بر احساسات اند.

۷- به گروه مرکب از شوهر، زن و فرزندان:

الف) خانواده همخون ب) خانواده زن و شوهری (یا هسته ای)

ج) خانواده گسترده د) خانواده چند همسری می گویند.

۸- در میان عوامل موثر بر افزایش طلاق در ایران، کدام مورد را می توان مهمتر دانست؟

الف) دخالت خویشاوندان در تعیین همسر برای فرزندان

ب) سن پایین ازدواج برای دختران

ج) توسعه زندگی شهری و صنعتی

د) موارد ب و ج

۹- افراد متعلق به طبقه پایین زودتر می میرند و بیش از افراد طبقه بالا دچار بیماری می شوند.

اپیدمیولوژیستها اینها را به عوامل زیر نسبت می دهند.

الف) درآمد کم ب) بیماری های ژنتیکی

ج) عدم رعایت موازین بهداشتی

د) عدم آگاهی از روشهای بازدارنده بیماری و عدم وجود تغذیه مناسب

۱۰- رایج ترین ملاک ها برای تعیین طبقه اجتماعی افراد عبارتند از:

الف) درآمد و سطح تحصیلات

ب) درآمد و شغل

ج) درآمد، شغل و سطح تحصیلات

د) شغل، درآمد و نحوه صحبت کردن

۱۱- بنا به نظر کارل مارکس، کدام یک از این طبقات در حال فروپاشی است؟

الف) پرولتاریا ب) خرده بورژوازی

ج) بورژوازی د) طبقه بالا رو به پایین

۱۲- برای اینکه فرد به تحرک اجتماعی نایل شود، کدامیک از عوامل ذیل را باید دارا باشد؟

الف) استعداد ب) بلند پروازی

ج) حمایت د) همه موارد یاد شده

۱۳- کدام یک از علل عمده زیر موجب انفجار جمعیت در کشورهای در حال توسعه شده است؟

الف) کاهش میزان مرگ و میر و افزایش میزان مولید

ب) کاهش میزان مرگ و میر و میزان ثابت مولید

ج) افزایش میزان مرگ و میر و میزان ثابت مولید

د) میزان ثابت مرگ و میر و افزایش میزان مولید

۱۴- الیگارشسی هنگامی به وجود می آید که:

الف) قدرت زیادی در دست چند تن باشد.

ب) مجراهای ارتباطی، از بالاترین مقامات تا پایین ترین افراد، کاملاً باز باشد.

ج) انتخابات علنی و آزاد در سازمان وجود داشته باشد.

د) افراد تنها بر مبنای لیاقتشان انتخاب شوند.